

A SAROLTA SZEGEDEN

Jó is, rossz is, ha a kritika nem igazodik a premierhez. Elhaladva a bemutatkozás hivatalos aktusa mellett, a szériában játszott darab elődasképe őszintébb lesz. S noha a szegedi opera mostanában nem játszik oly nagyszámú szériákat, mint korábban, itt is a premiereket követő harmadik, negyedik előadások mutatják inkább a produkció hiteles arcát, mint az alkalomra fölinjekciózott legelső. Ugyanakkor kicsit igazságtalan a kritika, ha modellje nem a premier, hiszen a darabnak rendszerint erre az estére számítják ki optimális hatását, s hogy erre figyeljenek, becsületbeli kötelessége lehet a kritikának is, adassék ennyi esély a produkciónak.

Ezen sorok írója nem láthatta a *Sarolta* szegedi premierjét. Erkel vígoperájának sorrendben harmadik kísérletét, hogy összeismerkedjen, megbarátkozzék a közönséggel — aznap este más elfoglaltsága támadt. Sokat vesztett: az előző bemutató hetven esztendeje zajlott le az Operaházban, 1901. január 24-én, ami szintén különbözött az 1862-es ősbemutatótól, miként a szegedi előadás sem azonosítható egyikkel sem. Czanyuga József szövegkönyvét a századfordulón Várady Sándor, legújabbán pedig Romhányi József dolgozta át, alaposan, s utóbb zeneszerző restaurátora is akadt a Saroltának, Vaszy Viktor személyében. A darab több mint évszázados története alig tíz előadást ért meg, miközben többször dolgozták át mint használták érintetlenül. S ha hozzávesszük, hogy a korabeli krónikás, a Pester Lloyd kritikusa szerint a második és harmadik felvonáson Erkelnek több fia is dolgozott — az opera elfárasztó próbálkozásnak, kiizzadtott ügynek, nehéz szülésnek tűnik az utókor szemében. Az újraélesztőknek, a felújítás vállalkozóinak tehát be kell számítaniuk a kétkedő, fél sikert predestináló közönséget. Miről van szó? Egyszerűen arról, hogy miként maga az operaszerzés, úgy hatványozottabban a vígoperaszerzés is alkati tényezők függvénye: Erkel Ferenc — életművének tanúsága szerint — nem kifejezetten „vígoperai alkatú”. A műfajba belekóstolhatott, hogy hagyományt, lehetőségeket teremtsen egy későbbi (azóta sajna, bekövetkezetlen) virágkornak. Szándéka dicséretes akkor is, ha közel sem hozhatta azt az eredményt, melyet a Hunyady László és a Bánk bán tett a magyar seriaopera megteremtésével. A Saroltából az a disztíngvált szemléletmód hiányzik, mely finom, de érzékelhető különbséget tesz a komédia és tragédia, a pátosz és alpátosz, a fennkölt és harsány: a vígjátéki és drámai szerkesztés között. A történelmi téma, melyet Erkel következetes hitvallással szólít színpadfénybe, jellegéből fakadóan inkább zenedrámái elvárásokat, igényeket ébreszt a komponistában. A Saroltát hallgatva az az érzésünk, hogy Erkel nekilátott a vígoperának, s aztán invenciói rendre súlyosabb tablókra ragadták, de a már-már felvázolt történelmi freskók láttán újból és újból visszakanyarodott a választott modellhez, mit volt mit tennie, a fekete ruhás alakokra kényszervirágos színeket festett. Ebből a szempontból keveset segített az adaptáció, hogy Romhányi József librettója a honfoglaláskori sémát Mátyás király idejébe emelte át — a török elleni harc hazafias tüze, drámai környezete sokkalta jelenvalóbb, meghatározóbb vezérgondolat az operában, mint Gyula vitéz és Mátyás elcserélt ruhája, Ordító kántor bárgyú barkochbája. A felismerhetők fel nem ismerése ékeony konfliktusmáz a vígjátéki csontozaton, ha mögötte nincs hús-vér bonyodalom, desztillálható valóságtartalom. Zeneileg is azok a kidolgozottabb jelenetek, ahol a színpad elkomorodik, drámába hajlik, s a szereplők hazafias érzelmeikről vallanak.

Kerülgetjük a szövegkönyvet — érthető tétován: több is van belőle. Az eredetin — Czanyuga József dolgozatán — már a kortársak elverték a port. Ábrányi Kornél,

a Zenészet Lapok hangadó kritikusa — akinek tollával általában a tisztelt szakma mondja el véleményét — az opera enyhén szólva is ellentmondásos fogadtatásának okául indulatosan jelöli ki a sikertelen szövegkönyvet. Sorából érdemes idézni: „Kitűzött feladatunk kötelességét teljesítjük, ha tüzetesebben hozzászólunk e dalmű bírálatához, mely bár szerzőknek elébbi remekműveivel mindenben s egészben össze nem hasonlítható, s soha azt a hatást, elragadtatást nem szürendi a nagyközönség úgy laikus, mint műértő része előtt, mellyel a Hunyadi s Bánk dalművek dicsekedhetnek: de azért sok tekintetben kiválóbb, s figyelemre méltóbb momentumokat tüntet fel, minthogy ama közönyösséget megérdemelné, mellyel iránta nemcsak a napisajtó, de a közönség nagy része is viseltetik... Oly szövegkönyvnek adott előnyt (Erkel ti.), mely nemcsak nem méltó zeneköltői génuszához, de fércalkotásánál, idomzatlan rímezeténél s sivár, kietlen pusztasághoz hasonló költőietlenségénél fogva minden lelkesülhető momentumtól megfosztja a vele foglalkozó zeneköltőt. Könnyen átlátható dolog, hogy még a kosmopolitikus zenészet terén is óriási feladat marad minden komikus cselekmény nélkül eltalálni a kellő pezsgő, felvillanyozó zenészeti alapkifejezési modort, hangulatot, melyre aztán egy egész dalműi kidolgozást lehetséges fektetni. Annál legyőzhetetlenebb feladat volt tehát ezt a magyar zene elemeivel elérni oly szövegkönyvvel szemben, mely indokolatlan tragikomikus-komikolyrikus — s isten tudja még miféle minden egyéb stylus is grupírozási zagyvalékánál fogva minden egyöntetűségi támponttól megfosztja a zeneköltőt, s pusztán csak összefüggéstelen, egymáshoz nem illő töredékes részkidolgozások mezejére tereli. Valójában bámuljuk Erkel génuszát, ki — hamar keresztapai tisztet vállalt eme időtlen szellemszületé felett — annyi nemes érzést, s mesteri kidolgozást tudott általa kifejtetni. Hasonlót cselekedett ahhoz, mintha valaki süppedő vándorlápokra építene gránit négyszögekvekből hatalmas palotákat. Megbámulja ugyan az ember, de sajnálat fogja el a hasztalan elpazarolt munka felett!...” Ábrányi Kornél szigorú ítélete persze a méltatlanságig kiélezi a zene és szövegkönyv súlycsoport-különbségét. Végül is Erkel vállalta a librettót, s ha elfogadta műzsának Czanyuga József munkáját, vállalnia kellett a teljes mű kockázatát is. Mindenestre elgondolkodtató, hogy azokban az időkben, mikor a tehetség mércéjét magasra rakták, mértékét Madách, Arany, Jókai, Kemény Zsigmond jelenti — Erkel nem talál magának szövegíró, aki Egressy Béni örökébe léphetne. A suta história a már megpróbált népszínmű-kísérőzenék gyakorlatára emlékeztethette — a Sarolta amellet, hogy visszakanyarodik a hangszeres verbunk anyanyelvi támfáihoz, a népies műdal egyfajta komolyabb, ha tetszik szimfonikus, stílusát alakítja ki. Vaszy Viktor retusálása feltétlenül hasznára van, operaszzerűbb, veretesebb síkra hozza vissza a partitúrát, olyan couleur locale-t teremtve, melyről a ma közönségéhez is a Bánk és a Hunyadi szerzője talál utat. (Ezt az utat mellesleg a Sarolta kapcsán erősen kérdőjelezték a kortársak: „csak legalább egy második Bánkot s nem Saroltát fogna vele a közönség” — írta a Zenészet Lapok Erkelről). Vaszy Vikornak alapos oka lehetett, hogy komolyan vegye a vígoperát, a színházi műsorfüzetben úgy nyilatkozott, hogy a mű eredeti letétje, faktúrája sokkal kidolgozottabban maradt az utókorra, mint akár a Hunyadié vagy Bánké.

*

A Sarolta szegedi előadásait rádióbemutató előzte meg, ugyancsak Vaszy Viktor „vállalkozásával”. A szegedi zeneigazgató tehát némi tapasztalatok birtokában foghatott hozzá a színpadszerű megjelenítéshez. Versényi Ida rendezése figyelmesen mérlegelte azokat a zenei szempontokat is, amelyek a színpadi játék hitelét általában csorbítják, menetét nehézkessé teszik — belső mozgásokkal, gesztusokkal, komikai patronokkal bocsátotta rivalda elé szereplőit. Székely László a díszletek (és bizonyos értelemben Gombár Judit a jelmezek) népszínműves karakterében sajátosan mai látáskultúrát is kifejezne: több mint kevesebb sikerrel, ritkán bántó diszsonan-

ciával (mint a második felvonás hatalmas holdtérképe, melynek felhőfoslányai mögül már csak az Apollo vagy a Lunohod hiányzik). A remek szereplőgárdából is kiemelkedik Gregor József Ordítója, basszistáknak kényelmetlenül magas fekvésű szólámát pázsitpuhán, nagy karakterizáló tehetséggel énekelte. (A rádióváltozatban ugyanezt a feladatot Bende Zsolt kapta!) A címszereplő Lehoczky Éva minden nehézség nélkül, belső eszközökkel, finoman adja a közönség tudtára, baljóslatú sejtéseink ellenére Saroltából mégsem lesz Szép Ilonka. Találó, érett alakítás Sinkó György Belusa, Gyimesi Kálmán Gyula vitéze — s Mátyásként kellemes meglepetés Szabady József. A szerepet Réti Csabától vette át, s szép, teltzengésű tenorja a szegedi operajátzás komoly ígérete.

Milyen hát a Sarolta? — kérdezhetné végül is az olvasó. Azt hiszem, olyan hangszúllyal, mintha valakit arról faggatnánk, szereti-e Jékait...

NIKOLÉNYI ISTVÁN

HÍREK

Mocsár Gábor József Attila-díjas író szerzői estjét rendezte meg A₂ én világom sorozatban a Bartók Művelődési Központ február 24-én. Bevezető előadást mondott s az íróval beszélgetett Bata Imre irodalomtörténész. A műveletről Bitskey Tibor, a Vígszínház művésze adott elő részleteket.

Az 50 éves Mocsár Gábort az est után baráti asztal mellett köszöntöttük. Részt vett a vacsorán a megyei pártbizottság, a városi tanács képviselője, Fábian Zoltán, az írószövetség titkára, a dél-magyarországi írócsoport és szerkesztőségünk több tagja. Az írószövetség vezetősége és prózai szakosztálya nevében Csák Gyula író mondott pohárköszöntőt, erőt, egészséget kívánva

Mocsár Gábor további írói munkásságához.

*

Vendégünk volt február 17-én Kormos István és Csukás István költő, akik Fábian Zoltán írószövetségi titkár társaságában részt vettek szerkesztő bizottságunk ülésén.

*

A TIT megyei szervezetének támogatásával ismét megindultak Szegeden az irodalmi presszóorozat rendezvényei. Február 26-án az Anna presszóban elsőként Petri Ferenc költő mutatkozott be. Verseiből Tolnai Miklós, a Szegedi Nemzeti Színház művésze adott elő.

SZERKESZTŐI ÜZENET

Nem közölhető írást küldtek: K. I. Erdparkváros, B. J. Maglód, B. G. Szeged, Sz. G. Vác, K. B. Pusztaszabolcs, B. R. Monostorpályi, B. I. Gyöngyös, Sz. Cs. Balmazújváros, P. Gy. Vasszil-

vágy, F. L. Budapest, V. R. Miskolc, Sz. Z. Ada Save Kovacevica, M. Gy. Miskolc, J. F. Budapest, F. G. Szabadszállás, T. J. I. Kecskemét, E. M. Szeged.